

Overweging 29 maart 2018

Witte Donderdag

zuiveren van hart

Lezingen: Exodus 12, 1-14; psalm 81; Johannes 13, 1-15.

Wat Johannes ons vertelt is eigenlijk ongehoord. Ik heb geen idee hoe het verhaal indertijd werd ontvangen. Iets daarvan wordt misschien duidelijk in de reactie van Petrus, hoewel die in tweede instantie ook te maken heeft met de verschillende interpretatie van reinheid.

Johannes is een meester in het omkeren van betekenissen en het kantelen van blikrichting. Dat zal hier niet anders zijn. Hij is de enige evangelist die dit verhaal vertelt. Het moet wel een bijzondere betekenis hebben.

Een ervan is dat al heel vroeg in de overlevering het instellingsnarratief in de bestaande evangeliën is ingevoerd. Voor het ontstaan en de verbreiding van het Johannesevangelie. Andere is dat de schrijver van het Johannesevangelie een heel eigen accent geeft aan het verhaal over de laatste avond van Jezus met zijn leerlingen. Wij zouden zeggen het verschil tussen een diakonale interpretatie en een liturgisch theologische interpretatie. De laatste benadrukt meer het verzoeningskarakter van Jezus sterven. Het diakonale aspect betreft meer de zending van de leerlingen ten dienste van de wereld.

Het beeld dat Johannes hiervoor gebruikt is dat van de voetwassing. Vanzelfsprekend dienen we dit voor ons ongebruikelijke beeld allereerst te verstaan binnen de omgeving van het Midden-Oosten. Het is daarbij niet ongebruikelijk om bij het binnengaan van een huis, of voor het gaan aanliggen voor een maaltijd, de voeten te wassen en ze te ontdoen van stof en zand. Soms werd het door bedienden gedaan. Het werd beschouwd als een nederige arbeid. Joodse bedienden of Joodse slaven mochten er volgens de talmoed niet toe gedwongen worden. Maar het was niet alleen maar een nederige arbeid of een verdeemoediging. Het werd ook beschouwd als een bijzonder eerbetoon. Zonen en dochters wassen de voeten van de vader. Een Joodse vrouw werd verondersteld, ook als zij eigen slavinnen had die dat zouden kunnen doen, om de voeten van haar man te wassen en ook zijn handen en het hoofd. Leerlingen wassen de voeten van hun meester. De nicht van R. Eliezer (rond het jaar 90) bood aan de voeten van diens leerlingen te wassen. De moeder van R. Jismael (rond het jaar 135) stelde er een eer in de voeten van haar geleerde en vooraanstaande zoon te wassen. Om als echte weduwe, die op ondersteuning van de gemeenschap kan rekenen, erkend te worden vermeldt 1Timoteus bij de goede werken gastvrijheid en het wassen van de voeten van de heiligen.

Dit toont aan dat de voetwassing een in de cultuur opgenomen fenomeen is waarvoor ook allerlei regels gemaakt zijn. Ten fundamente is het een uiting van eerbied; niet zozeer voor de persoon, maar voor hetgeen de persoon in religieuze zin vertegenwoordigt.

Petrus beschouwt het ritueel in eerste instantie als een dienstbetoon en weigert het. Daarna ziet hij het kennelijk als een reinigingsritueel doordat hij er de handen en het hoofd bij haalt. Kortom hij vertegenwoordigt de leerling die het niet begrijpt. In dit verband wijst Jezus erop dat zijn leerlingen rein en gezuiverd zijn, behalve degene die hem overlevert. Maar ook hem heeft hij de voeten gewassen. Het gebaar overstijgt het verraad en, als het erop aankomt ook de verloochening door Petrus.

De reinheid heeft in dit verband een bovenrituele betekenis. Dat blijkt uit de verwijzing naar Judas. Het is dezelfde betekenis waaraan gerefereerd wordt in psalm 24 met betrekking tot degene die de plaats, de berg, van God betreedt, namelijk die rein is van handen en zuiver van hart. Psalm 15 beschrijft het als volgt: Wie mag verblijven op Gods heilige berg? Wie vrij is van schuld, gerechtigheid beoefent, trouw is van hart, niet naar lasterpraat luistert noch spreekt, geen onrecht doet in welke vorm dan ook.

Al deze deugden zijn erop gericht de Naam van God in de wereld hoog te houden en om God te eren in elkaar.

Dienst aan de medemens is dienst aan God. Door elkaar de voeten te wassen (en niet door elkaar de oren te wassen) eren we God in de naaste. We eren de ander als beeldrager van God. Daarmee vermeerderen we de aanwezigheid van God in de wereld en brengen zijn koninkrijk naderbij.

Dienstbaarheid in die zin is een zeer gelaagd begrip.

We mogen de voetwassing zien in het kader van Jezus' leven ten dienste van de wereld. Binnen het kader van dienstbaarheid beschouwd vertegenwoordigt het gebaar zijn liefde die tot het uiterste gaat. Als eerbetoon ziet het de eerste betekenis van iedere mens die uitstijgt boven diens gedrag. De ander eren

en blijven liefhebben richt een appel op die diepste betekenis. Die niet afhankelijk is van de mate waarin iemand in staat om lief te hebben, maar van de mate waarin God ons liefheeft.

Voor een leerling van Jezus betekent het dat deze zich niet laat voorstaan op dit leerlingschap. De leerling kan er geen rechten aan ontleen. Zij/Hij kan slechts navolgen.

Wanneer we de tafelgemeenschap vieren ervaren we in tekenen wat het betekent om je leven te geven voor het heil van de wereld. Dat is niet per se martelaarschap, want dat is in de Joodse cultuur helemaal niet zo populair. Het is eerder een focus op het eren van de aanwezigheid en de naam van God in wat je doet en laat en in de manier waarop je je leven leeft.

Wat we in de tafelgemeenschap vieren en ervaren loopt vooruit op oogmerk van die inzet. Dienst aan de groei van het koninkrijk. Amen.